

vprašanja (Albanci, jezikovno vprašanje, balkanske vojne) pri različnih avtorjih ponavljajo, včasih tudi razlikujejo, kar daje vtis neuskkljenosti pri oblikovanju koncepta knjige. Večina avtorjev utemeljuje svoja dognanja v opombah pod črto, nekateri pa na koncu prispevka navajajo samo spisek uporabljene literature.

Opozoriti moram, da obstajajo v slovenščini tri študije, ki so posvečene Makedoncem, oziroma Makedoniji in nekaterim ključnim vprašanjem razvoja. *Bogo Grafenauer* razpravlja v svoji študiji o vzporednicah in razlikah zgodovinskega razvoja pri Makedoncih in Slovencih (Glasnik Slovenske maticе, letnik VI/1, Ljubljana 1982, str. 41–53). V prispevku skuša zajeti vprašanje geneze makedonskega naroda v celoti, vendar se poda na pot v preteklost s primerjanjem sodobnega in polpreteklega položaja. Pri tem ugotavlja, da se podobnosti makedonskega in slovenskega razvoja in današnjega položaja začnajo že v značilnostih zemljepisnega položaja in značaja obeh področij. Grafenauer tudi poudarja, da pri Slovencih in Makedoncih pomeni eno izmed bistvenih značilnosti njihove zgodovine občutno zmanjšanje njihovega prvotnega etničnega ozemlja. Etnogenetski procesi pri obeh narodih pridejo do izraza v končnem obdobju narodnega osveščanja. *Matjaž Klemenčič* je v odlični in pregledni razpravi posebno pozornost posvetil kvantitativni analizi razvoja prebivalstva v okviru celotnega pregleda Makedonije od naselitve Slovanov v Makedonijo v 6. stoletju do najnovejšega časa. (Zbornik Janka Pleterškega, ZRC SAZU, Ljubljana 2003, str. 91–110) Pri tem je še posebej izpostavil vprašanje narodnostne, jezikovne, oziroma etnične pripadnosti prebivalstva. Svoje zaključke utemeljuje s štirimi tabelami, v katerih podaja podatke o nacionalni strukturi prebivalstva Makedonije. Priložene so tudi karte na katerih je upodobljen teritorialni razvoj Makedonije od naselitve do leta 1992 (upošteva spreminjanje meje v 20. stoletju). Dotakne se tudi albanskega vprašanja in prispevek zaključuje z ohridskim sporazumom leta 2001. *Ignacij Voje* je v obliki eseja obdelal sporno zastavo, ki so jo Makedonci kot državni simbol sprejeli po osamosvojitvi in se pri tem dotaknil tudi zgodovinskih vprašanj v zvezi z makedonskimi simboli (Pod zlatim soncem Filipa II. Makedonskega, Delo, 22. avgust 1992, str. 23).

Mnenja sem, da bo zbornik razprav o Makedoniji lahko koristil vsem, ki jih zanima bodoči razvoj večetnične Republike Makedonije, ko ji pritiski iz Evrope krojijo nadaljnjo usodo.

Ignacij Voje

Jens Lüning, et. al., **Deutsche Agrargeschichte. Vor- und Frühgeschichte.** Stuttgart : Verlag Eugen Ulmer, 1997. 497 strani.

Čeprav z zamudo velja vseeno prav na kratko, bolj v obliki gesel, predstaviti kapitalno delo iz nemške agrarne zgodovine, dosežek njenih štirih vodilnih predstavnikov. To delo je prva knjiga na novo koncipirane agrarne zgodovine, ki naj bi bila naslednica pred tridesetimi leti izšle, ki jo je v več knjigah izdajal nestor nemške agrarne zgodovine profesor Günther Franz. Na agrarnozgodovinskem področju je bilo v zadnjih desetletjih odkritega toliko novega, da se je pokazala potreba po izdaji nove zbirke, ki bo upoštevala nova dognanja. Delo ima sicer naslov nemška zgodovina, obravnava seveda vse nemške dežele, zlasti severne in vzhodne, dejansko pa v precejšnjem obsegu obravnava srednjeevropsko kmetijstvo in se zato nanaša tudi na naš prostor. Kmetijstvo je v vseh državah, tako tudi pri nas, zdaj v središču javne pozornosti predvsem zaradi njegovih domnevno neustreznih pridelovalnih postopkov, ki naj bi ogrožali tako naravno okolje kakor celo zdravje ljudi. To se v javnost kolportira predvsem kot skrb za varstvo okolja in trajnostni razvoj. V resnici pa ne gre za nič drugega kakor za zanikanje odvisnosti ljudi glede prehrane od narave, za izgubo povezave večine prebivalstva s podeželjem in kmetijstvom, za razvrednotenje živeža, ker ga pač lahko kupimo v najbližji trgovini. Zato ne more biti napak, če se seznanimo, kako je bilo s kmetijstvom v davni preteklosti, od njegovega nastanka naprej. Agrarna zgodovina zajema izjemno široko področje, saj je bilo kmetijstvo dolgo časa popolnoma prevladujoča gospodarska panoga in ne samo to, bilo je preprosto način življenja. V njem in po njem so se oblikovale tudi družbene strukture. Ta knjiga se z družbeno platjo kmetijstva ukvarja le v najnujnejšem obsegu, glavna tematika pa je naravoslovno tehnično področje.

Delo ima v prvem oddelku Začetki in zgodnji razvoj kmetijstva v neolitiku (5500-2200 pr. Kr.) tri velika poglavja s številnimi podpoglavji. Tu so prikazane razmere, ki so omogočile nastanek kmetijstva, predvsem z nastankom neolitika na Bližnjem vzhodu in njegovim širjenjem v Srednjo Evropo. Na kratko so prikazane naselivitvene, gospodarske in družbene razmere v Srednji Evropi v različnih stopnjah neolitika. Posebej so obdelani naravni parametri klima, relief in tla, rastlinstvo in živalstvo. Klima je bila v starem in srednjem neolitiku občasno precej toplejša in bolj vlažna kakor je zdaj in sicer poleti do 2, pozimi pa do 0,5°C. V arheologiji že dolgo obstaja tendenca, da naj bi kulturne in zgodovinske spremembe bile vzročno povezane s spremembami klime, kar se v tej knjigi zavrača, ker spremembe povzročajo pač več dejavnikov. Pri reliefu in tleh je pomembno, da so že tedaj nastale antropogene spremembe tal prav tako kakor velike spremembe zaradi erozije. Palinološka dognanja (analize peloda) nakazujejo velike spremembe krajine iz prejšnje pretežno gozdne v kmetijsko in gozdno. Obdelani so seveda tudi ostanki semen in plodov, posebej še časovni razvoj pridelave z različnimi postopki, vključno s shranjevanjem, žit in drugih gojenih rastlin v raznih stopnjah neolitika. Precej prostora je namenjenega lovu in živinoreji v teh stopnjah, pri čemer so obdelane lovne in domače živali z njihovimi značilnostmi in produkti, ki jih je iz njih pridobival človek. Pri domačih živalih je obdelana reja na paši (zlasti tudi v gozdovih) in v hlevih ter načini krmiljenja, npr. tudi z vejniki. Z živinorejo je bilo omogočeno, da so ljudje prodrli v območja, ki za rastlinsko pridelavo ne ustrezajo in so si tako povečali prirejne zmogljivosti. Obdelana so kmetijska obdelovalna orodja in njihovi sledovi v tleh, orodja za spravilo, mlačev in čiščenje ter kmetijske stavbe vključno s hišami. Obdelani so tudi kmetijski sistemi in razvoj kmetijskih obratov.

V drugem oddelku Agrarna zgodovina bronaste dobe in predrimске železne dobe (od pribl. 2200 pr. Kr. do Kristusovega rojstva) sta najprej prikazani kulturna in časovna razčlenjenost bronaste in predrimске železne dobe, nato si sledijo po približno isti shemi opisi, kakor so prikazani za neolitik, dodatno so zajeta podpoglavja o živežu in prehrani, o kmečkem letu, o razmerju med kmetijstvom in krajino, o gozdu in njegovi izrabi. V treh dodatkih so navedena izbrana najdišča bronasto- in železodobnih rastlinskih ostankov, kosti domačih živali (goveda, koz, ovc, svinj, psa, konja in kokoši) ter favne (lovnih živali, glodalcev, ptic, rib, dvoživk in mehkužcev). Od žit so bile razširjene pšenica enozrnica in dvoznica, pira, gol in plevasti ječmen, oves, manj rž. Omenjene vrste pšenice je sčasoma izpodrinila sedanja vrsta pšenice. Od stročnic, ki so bile izredno pomemben vir živeža, z njimi so ljudje namreč zadovoljevali nujne potrebe po beljakovinah, so bile razširjene grah, leča, tu in tam lečasta grašica, predvsem pa bob, ki naj bi izviral iz vzhodnih in jugovzhodnih območij Evrope. To je bila v tedanjem času izredno pomembna rastlina. V nekaterih območjih pa je bilo njeno uživanje tabuizirano, najbrž zaradi »favizma«. Bob je namreč povzročal alergijo, ki se je včasih končala s smrtjo. Naj dodam, da je v zvezi z ržjo gotovo prihajalo tudi do hudih zdravstvenih motenj, kakor skozi vso zgodovino do konca 18. stoletja, zaradi naravne okužbe rastlin z glivo rženim rožičkom. To v knjigi ni zapisano, ker so materialne dokaze za ta pojav našli šele pred nekaj desetletji. Omeniti velja, da so v tedanjem času gojili in uživali rastline, ki jih zdaj štejemo za plevelce, npr. belo metliko, slak, kislice, stoklaso. Od oljnic so gojili predvsem lan (ki so ga uporabljali seveda tudi za vlakna), mak in riček. Riček so včasih uporabljali za prehrano, zdaj se uporablja le za zdravilne namene (pri nas so ga pred nedavnim gojili le še v Vuhredu ob Dravi). Tudi pri njem je lahko prihajalo do zdravstvenih motenj. Naj omenim še nekaj o ljudeh. V predrimskih kovinskih dobah izboljšane prehranske razmere niso imele zaznavnega vpliva na populacijo ljudi. Pri približno enaki smrtnosti dojenčkov (in visoki smrtnosti otrok) je bilo življenjsko pričakovanje novorojenih 20-29 let, povprečna starost ob smrti odraslih pa je bila 30-35 let. Ljudje so imeli znamenja številnih bolezni, telesnih hib, posledic nezgod, ipd. Najpogostejši so bili karies, paradontoza, zlomi kosti, osteo-artritis, otrdelost hrbtenic, rahitis, napadali pa so jih tudi trihine in gliste. Več znamenj je bilo za neustrezno prehrano v otroški dobi.

V tretjem oddelku Agrarna zgodovina Nemčije v rimski cesarski dobi znotraj meja rimskega imperija je podan najprej zgodovinski pregled do konca 1. stoletja po Kr. nato pa pridobivanje kultivirane krajine. Opisani so zapleteni kontinuitetni problemi in prikazana graditev prometnih poti (cest, plovnih poti, mostov). Nato sledi zgodovinski pregled do opustitve zgornjenemškega limesa 259/260 po Kr., ko je bila cvetoča doba, popolno zavzetje krajine. V tem poglavju so obdelana tla in naselivitvene oblike, klimatski razvoj, arheobotanika, arheozoologija, agrarna tehnika in *Villa rustica* (rimska pristava). Sledi zgodovinski pregled do konca rimske dobe v 5. stoletju in opis splošnih tendenc. Obdelana je podeželska naselitev med pozno antiko.

Zadnji veliki oddelek vsebuje 15 krajših poglavij: podeželske naselbine, poljska razdelitev, gnojenje, pridelava poljščin, oblike shramb, sadje zelenjava in vrtnarstvo, živinoreja, hlevi, kmetijska orodja, uporaba kmetijskih surovin, lov in ribolov, gojitev čebel, pridobivanje soli, jedi in pijače, žrtvene živali in jedila. Tradicionalno gospodarjenje in prizadevanje tudi še v tem tisočletju po mnenju tedanjih ljudi ni zadostovalo za kontinuirane pridelovalne in rejske uspehe pri gojenih rastlinah in domačih živalih. Za to je bila potrebna podpora višjih sil, od katerih je bilo potrebno z žrtvenimi darovi pridobiti naklonjenost in dobrohotnost. To je bil bolj ali manj trajen običaj, ki so ga opravljali v najrazličnejših oblikah.

Jože Maček

Madeleine Albright, *Madam Secretary. A Memoir*. New York : Miramax Books, 2003. 562 strani.

Knjiga Madeleine Albright, nekdanje ameriške ambasadorke pri OZN in državne sekretarke v drugi Clintonovi administraciji, predstavlja na eni strani njeno biografijo, na drugi pa dokument časa, mimo katerega ne bodo mogli pisci svetovne zgodovine, še posebej za obdobje druge Clintonove administracije (1997–2001).

Knjiga je razdeljena na štiri dele. V prvem delu z naslovom »Od Madlenke do Madelaine Albright« je predstavljena pot hčerke češkoslovaškega diplomata Josefa Körbela. Ta je bil leta 1935 imenovan za tiskovnega atašeya češkoslovaškega poslaništva v Beogradu, nato pa se decembra 1938 vrnil v Prago. Ko so Nemci marca 1939 okupirali Prago, je družina Körbel (skupaj z drugimi člani tedanje češkoslovaške vlade) pobegnila v London, kjer je ostala vse do maja 1945. Nato so se Körbelovi vrnil v Prago. Septembra 1945 je bil Madlenkin oče imenovan za ambasadorja v Jugoslaviji ter Albaniji, kjer je ostal vse do leta 1948. Že septembra 1947 so starši Madlenko poslali na šolanje v zasebno šolo v Švico. V prvih dneh februarja 1948 je bil Josef Körbel kot predstavnik Češkoslovaške imenovan v komisijo Združenih narodov za Kašmirsko vprašanje. Le nekaj tednov za tem je prišlo na Češkoslovaškem do prevzema oblasti s strani komunistov in preden ga je nova češkoslovaška komunistične oblast odpoklicala s položaja člana komisije za Kašmirsko vprašanje, se je skupaj z družino preselil v ZDA. Potem ko je vsa družina dobila od ameriški oblasti politično zatočišče, se je preselila v Denver v Koloradu, kjer se je Madlenkin oče zaposlil kot profesor političnih ved. Knjiga nato prikazuje življenje Körbelove družine v ZDA, nato pa študijska leta Madlenke na Wellesley Collegeu. Po tem, ko je Madlenka avgusta 1957 dobila ameriško državljanstvo, se je julija 1959 poročila z Joem Albrightom, sinom enega od lastnikov več časopisnih hiš.

Nato avtorica predstavi leta, ki jih je preživela v času študija v New Yorku, kjer je pripravljala doktorat političnih znanosti na tamkajšnji Kolumbijski univerzi, in leta (1978–1981), ko je v Carterjevi administraciji delala za tedanjega Carterjevega svetovalca za državno varnost, Zbigniewa Brzezinskega. V knjigi je tudi predstavljena ločitev zakoncev Albright. Po ločitvi se je zaposlila na Univerzi Georgetown, kjer je poučevala politične vede s posebnim ozirom na vzhodno Evropo. V letih 1989–1991 je pozorno sledila dogodkom v Pragi (»žametni revoluciji«).

Po izvolitvi Billa Clintona za predsednika ZDA je postala ameriška ambasadorka pri OZN, s tem pa tudi članica Clintonove administracije. S tega položaja je zagovarjala odločnejši nastop ZDA v jugoslovanski krizi in trši pristop do Srbov, še zlasti po srbskih napadih na tako imenovana varnostna območja Združenih narodov v Bosni in Hercegovini. Odločnejši nastop ZDA je zagovarjala tudi na drugih svetovnih kriznih žariščih. Zanimivo je, da naj bi – glede na to kar je Albrightova objavila v svojih spominih – pri prvi širitvi NATA (leta 1997) bile kandidatke za pristop k tej vojaški zvezi poleg Češke, Poljske in Madžarske, ki so bile tedaj dejansko sprejete, še Slovaška in Romunija. Na drugi strani pa naj Slovenija tedaj ne bi bila v igri za sprejem, saj jo Albrightova omenja skupaj z Baltskimi državami.

Po nastopu službe državne sekretarke se je ukvarjala z vsemi svetovnimi žarišči. Iz tega obdobja so zanimivi zlasti njeni vtisi s pogovorov z njenim ruskim kolegom Primakovom, pa tudi z vsemi drugimi pomembnimi voditelji tega časa. Na zanimiv način je opisan tudi njen obisk Severne Koreje. Skupaj z ženo predsednika Clintona, Hillary, je ZDA predstavljala tudi na konferenci o ženskih pravicah v Pekingi ...